

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING & MUSEUM

Medlemsblad
Nr. 4 1992

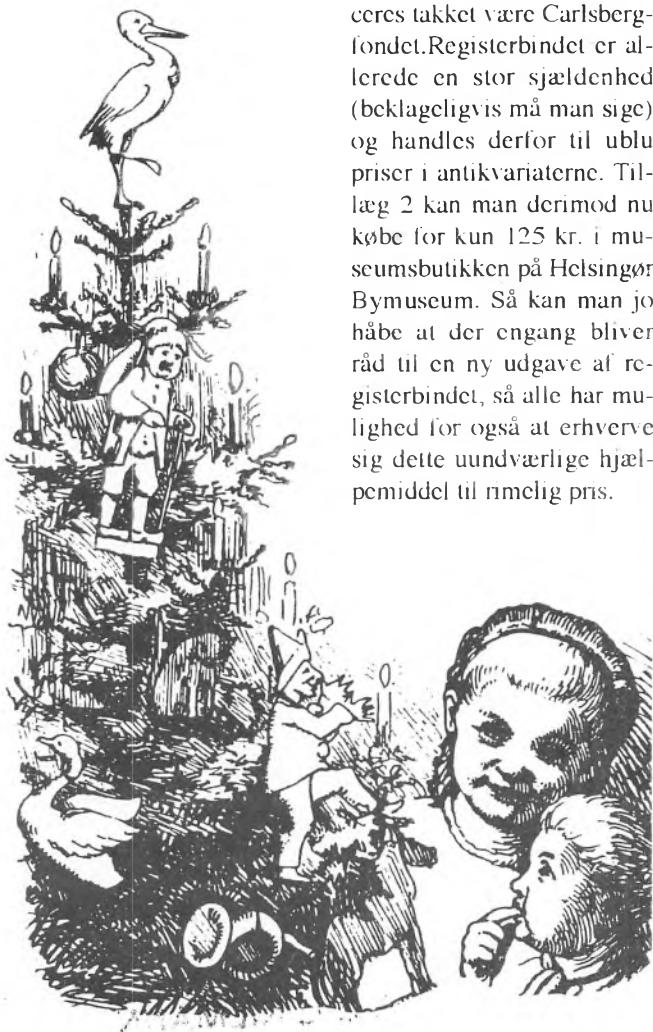
for Helsingør Museumsforening

Med 50 års forsinkelse !

Bedre sent end aldrig. Det kan man vist roligt sige om den store nyhed, der kan fortælles om her. Det er nemlig vor navnkundige og forlængst afdøde Helsingør-historiker, overlærer Laurits Pedersen, der med godt 50 års forsinkelse endelig har fået udgivet sit tillæg nr. 2 til det store værk Helsingør i Sundtoldstiden. Tillæg 1, der udkom -også lidt forsinket- i 1931, var registerbindet, og det just udkomne tillæg 2 er de så længe savnede kilder og noter til værket. Det er udarbejdet af Lars Bjørn Madsen og Kenno Pedersen efter Laurits Pedersens efterladte manuskript og har kunnet publiceres takket være Carlsberg-

fondet. Registerbindet er allerede en stor sjældenhed (bcklageligvis må man sige) og handles derfor til ublu priser i antikvarierne. Tillæg 2 kan man derimod nu købe for kun 125 kr. i museumsbutikken på Helsingør Bymuseum. Så kan man jo håbe at der engang bliver råd til en ny udgave af registerbindet, så alle har mulighed for også at erhverve sig dette uundværlige hjælpemiddel til rimelig pris.

Redaktion

Birger Mikkelsen
(Ansvarshavende)
Kenno Pedersen
Lars Bjørn Madsen

Tryk: A-print,
Espergærde

Stof til Forening og Museum, der udkommer med 4 numre om året, modtages meget gerne og bedes indsendt til Helsingør Museumsforening, Hestemøllestræde 1 3000 Helsingør.

Indhold

Oie Lunds Jul:

En fortælling om jul og nytår i 1800-1830

†Laurits

Pedersen:

Lidt om Bilidt og Esromvejen.

Sebastian Olden-Jørgensen:

En duel i året 1640.

Lars Bjørn Madsen:

Jens Berthel Møllers gravmæle.

Museumsnoter
v. Lars Bjørn Madsen

Ole Lunds Jul i 1800-1830'erne

Herredsfoged Ole Lund, født 1812, var søn af den velstående købmand i Helsingør Troels Lund og Elisabeth Cathrine Krogh. Han blev student fra Helsingørs Lærde Skole 1831 og juridisk kandidat 1836. Ole Lund var herredsfoged i Nørre og Bølling fra 1852 og blev samme år rigsdagsmand i Vejle amt. Han tog sin afsked 1870 og døde i København 1891.

Ole Lund tilbragte sin barndom i Helsingør, nærmere betegnet på hjørnet af Stengade og Bramstræde, dér hvor nu modeforretningen Hennes og Mauritz for nylig har etableret sig. Og netop hvor denne modeforretning har sin dameafdeling på 1. sal, var engang de rigt udsmykkede og velmøblerede stuer, hvori Ole Lund færdedes. Hans forældre var ganske velhavende, og deres stue ud til Stengade bar tydeligt præg af dette, ikke kun på grund af rummets udstyr, men også ved størrelsen, som ifølge Ole Lund kun blev overgået af Øresundsklubben's lokaler; nok lidt af en påstand. Her tilbragte familien imidlertid julen sammen med tyendet, som denne familie af det bedre borgerskab naturligt havde til sin rådighed og iøvrigt behandlede med stor medmenneskelig respekt.

Nedenstående uddrag stammer fra Ole Lunds optegnelser publiceret i tidsskriftet *Museum* 1892. I disse giver han en grundig beskrivelse af dagliglivet i Helsingør og omegn i perioden 1800-1830. Senere, i 1900, udkom en lille bog med endnu nogle af Ole Lunds mange optegnelser under titlen »Smaabilleder fra Helsingør 1800-

1830«, udgivet af Oscar Geismar. Størsteparten af Ole Lunds optegnelser beror på Helsingør Bymuseum, og endnu ikke alt er publiceret. I Helsingør Bymuseums årbog 1977 bragtes dog hans beskrivelser af barndommens lege.

Her følger Ole Lunds beskrivelse af juleaften og nytårsaften. Julen havde dengang ikke på samme måde som i dag børnenes bevågenhed, da specielt gaver primært var noget, man gav ved fødselsdagene. Det havde derimod nytårsaften med dens mange løjer; løjer af en karakter, der ikke just harmonerer med nutidens opfattelse af »de gode, gamle dage«.

Juleaften:

»Der spistes paa disse to Dage ingen Mid-dagsmad, men man fik saa megen Julekage, som man ønskede, baade til Kaffen og Theen. Fra Klokken sex, naar den hellige Aften begyndte, maatte intet Arbeide afkræves Tyendet, og det var Husmoderen og Døtrene, eftersom de voxede til, der maatte gjøre al Gjerning; dække Bordet, lave Maden, hvis den ikke alt stod færdig paa Ildstedet, hvad der i Regelen var Tilfældet, bringe den ind, tage af Bordet og opvarte ved dette. Retterne paa disse Aftener vare konstante, nemlig Juleaften: røget Svinehoved, ferske Kjødpølser med Grønlangkaal og hjemmelavede Butterdeigskager med Svedsketærte til, og Nytaarsaften: Kalvesteg og hjemmelavet Æblekage.

Hvorfra den Tradition hidrører, at man paa Juleaften skal have Risengrød, Gaasesteg og Kage, samt Juletræ, er mig ikke bekjendt; men den er ikke meget gammel, thi Skikken med Juletræ er neppe ældre end fra henimod Trediverne, og endnu den Dag i Dag er jeg sikker paa, at der i hele Jylland ikke til Julemaaltidet bruges Andet end Flæsk og Grønkaal og, naar det gaar meget højt til, Æbleskiver der ovenpaa, fraregnet maaske paa Herregaarde eller saadanne større Gaarde, hvor Tyendet maaske til deres Nadver faa Risengrød i stedetfor den almindelige Smørgrød. Ei heller troer jeg, efter hvad Andre have meddelt mig, at den Skik kjendes paa Fyen som almindelig og ligesaalidt i mangfoldige Kjøbstad hjem. Det er vistnok nærmest en lokal Skik fra Kjøbenhavn, og efter hvad jeg har bragt i Erfaring, er det nok lige saa hyppigt at bruge Kalkun- som Gaasesteg.

Der holdtes ingen almindelig Bordbøn, men inden Maaltidet begyndte, foldede Enhver sine Hænder og bad i Stilhed sit Fadervor. Naar der var afspist, og der af

Husfaderen var drukket paa en glædelig Jul for Alle og Enhver -der serveredes med Rødvin og Gammelvin efter det forskellige Behag,- fik alt Tyendet deres Julegaver af Husbond og Madmoder, men de uddeltes af Madmoderen og bestode altid i Gjenstande, der kunde være til Nytte og Gavn, saasom Kroplinned, Strømper, Uldtrøier med Andet af den Slags, men aldrig i rede Penge. Ogsaa Børnene betænktes, men det var kun med Bagateller; de fik nemlig deres bedste Gaver paa deres respektive Fødselsdage. I mine Forældres Hjem har jeg først set Juletræet indført i 1828 eller 1829. Efter Bordet trakteredes der med Æbler, Hassel- og Pebernødder samt Kleiner og mange andre Slags Smaakager. Alt hjemmebagt, og derpaa fik man et Glas Punsch. Derefter legedes der alle slags Julelege og dandsedes lidt efter Folkesang, hvori alle deltog, saa godt de kunde, baade Store og Smaa til Klokken slog Tolv, hvorpaa man drak med hverandre paa en glædelig Jul, og lidt efter sagdes Godnat, og enhver søgte sit Leie. Julemaaltidet med vort Tyende og de Retter, vi fik i min Barn- og Ungdom, har min Kone og jeg beholdt gjennem vort hele lange Ægteskab.«

Nytaarsaften.

»I hine Dage endte og begyndte man Aaret ved at skyde det gamle Aar ud og det nye ind Kl. 12 om Natten, og mindre kunde man da ikke gjøre. Der var da ogsaa i min Barndom og Ungdom en saadan Skyden med Geværer og Muskedonnere og en saadan Kasten med Raketter og Sværmere for Porte, Gadedøre og Vinduer, at det just ikke var saa ganske sikkert at passere Gaderne efter Klokken Ni, og Politiet og dets

faa Betjente fulgte den prislige Regel, at holde sig indenfor de lukkede Døre og nyde deres Aftensmaaltid i Familiens Skjød. Lige saa lidt saa man noget til Vægterne, der holdt sig tilbagetrukne i deres Kjælderhalse, hvorfra der var forbausende mange, og jeg tror ikke en Gang, at de krøbe frem fra deres Skjulesteder for at gjøre deres Timeraab.

Naturligvis blev Skydningen og Larmen stærkere og stærkere alt som man nærmede sig Midnatstimen, saa at det, naar man saa henad Gaden fra et Vindue, i enkelte Øieblikke saa ud som hele Gaden var et Ildhav, hvorigjennem der lød høie Salver. Det er altid forekommet mig, som det gamle Aar dog fik Broderparten af al den megen Skyden og Larmen; maaskee var Grunden dertil, at man ikke havde været rigtig fornøiet med dets Gaver. Forøvrigt vedblev Skydningen, saa at sige, til Dagen brød frem, om den end henad Morgenstunden tog betydeligt af.

Langt tidligere paa Aftenen, saasart det var blevet mørkt, indskrænkede Spektaklet sig til, at man slog Potter eller Potteskaar paa Venners og Bekjendtes Døre, og man havde da gjerne en Hø- eller Halmmaske

Vinterbillede tegnet i Illustreret Tidende 1864. Det kunne næsten have været fra Ole Lunds tid.

for Ansigtet for ikke at blive kjendt. Blev man greben, hvad undertiden skete med Villie, maatte man ind, og trakteredes enkelte Steder med Mjød eller Sekt og Kager og Pebernødder, men paa andre Steder kunde man vente sig en ubehagelig Straffetale, fordi man fandt en Fornøielse i at skamfere andre Folks Døre.

Denne eiendommelige Skik, der vistnok endnu er i Brug overalt baade i By og paa Land, men i betydelig Aftagende, maa vel nærmest betragtes som en spøgende Maade at bringe Hilsen paa; men den anvendtes ogsaa og det i meget forhøiet Grad mod en eller anden Borgermand, som ikke var afholdt. Han kunde vente sig et ordentligt Bombardement, og han maatte væe glad, naar han ikke om Morgenen fandt sin Indgangsdør aldeles skamferet. Jeg mindes saaledes en Spækhøker, der boede i Bjærggade, som ret var Skive for Ungdommens Kaadhed, og han kunde da ogsaa altid udenfor sin Dør finde et lille Læs Potteskaar. «

Lidt om Bilidt og Esromvejen

af † Laurits Pedersen

Bilidt var Navnet paa den nuværende Ulstrupgaard, der før hed Aldersfred. Herom er der ingen Tvivl. Saaledes hed den 1681 og muligvis længe før. Den kaldes ogsaa Bilidts Hus. Der er næppe Tvivl om, at den har været en Slags Kro, hvor man ønskede, at de Vejfarende skulde »bic lidt« inden de gik ned til Byen.

Vi havde to gamle lignende Beværtninger; en ved Søndre Strandvej. Den hed Emaus, eller »Huset, hvor Emaus Udhænger«. Man maa her tænke sig et Herbergsskilt med Emausscenen og Ordene »bliv hos os, Dagen hælder!«. Byporten lukkede Kl. 9, og for den trætte Vandrer kunde det da være rart at finde et gæstfrit Emaus udenfor Byen. Emaus var vistnok det Bindingsværkshus, der laa i den nuværende Villa Sundeveds Have og først blev nedrevet ved Kystbanens Anlæggelse 1891. Emaus nævnes kun i det 16de og 17de Aarhundrede. I det 18de afløstes det af »Pelikanen« længere inde mod Byen, hvor man nu har erstattet det rigtige Navn Gl. Strandvej med det meningsløse Svingelporten. Bygningen, hvori »Pelikanen« havde til huse, omfattede det nuværende Svingelporten 2 og Stengade 4 samt hele Stenstræde og bestod af 8 Fag Bindingsværk »ud til Vejrmøllen« (d.e. Stengade), 11 Fag mod Stenstræde og 14 Fag mod Gl. Strandvej. Skiltet var her et Billede af denne ejendommelige Fugl, Pelikanen, om hvilken det hed sig, at den huggede Hul i sit eget Bryst, for at de sultne Unger kunde mættes af det udstrømmende Blod; et udvalgt Symbol for den ædle Værtshusholder.

Bilidt har været et ganske tilsvarende Stoppested for Folk, der kom ind ad den anden Hovedfærdselsaare, som vi nu kalder Esromvejen. Ved Gl. Hellebækvej, der dengang i Regelen kaldtes Teglstrupvejen, senere Fiskerhusvejen, laa ogsaa en Teglstrup Kro ude i Teglstrup Hegn, og senere »Tracteurstedet Godthaab« længere inde mod Byen.

Navnet Bilidt stavedes meget forskelligt, hyppigst Bilet, Bilit eller Bielit. Der kan ikke være tale om, at det skulle have noget at gøre med Ordet »Led«, men derimod tydeligt nok »at bic« og »lidt«, stavet efter Udtalen. Navnet er iøvrigt ikke enestaaende. Ved »Sundbroen«, der førte over Roskilde Fjord ved det senere Frederikssund, laa der ogsaa et Bilidt, hvor man kunde holde Rast.

Vort »Bilidt« blev i det 18de Aarhundrede en »Lystgaard«, der havde en Række fornemme Ejere. Til Gaarden hørte ca. 50 Tdr. Land, der omfattede »Hundebakken«, »Kallehavevang« og »Brams Jord« med »Hyrdehytten« (paa en Bakke med en høj Sten), samt tillige Engstrækninger, Moser og 3 Fiskedamme. Den største af disse, »Pundfiskedam«, der laa, hvor nu »Damhuset« ligger, blev købt af Greve A. G. Moltke til Kong Frederik den Femte, der lod Vandet herfra lede ned gennem Kløften ved Ophelia Kilde, hvor der ved murede Dæmninger tværs over Bækken dannedes Kaskader i Kløften. Naar det nu næsten udtørrede Vandløb i vore Dage kaldes »Rakkerrenden«, er det, fordi den havde sit Udløb i Stranden ude ved »Natmandens Vænge«, der hegnet med et Gærde af

Hesteknogler, laa omtrent, hvor vi nu har Nationernes Allé.

Navnet Bilidts Landevej forekommer allerede 1735 og bruges maaske endnu af ældre Folk. Allerede 1744 omtales den som »Landevejen til Esrom Kloster«, men navnet Esromvejen er først i vor Tid bleven det almindeligste. I det 16de og 17de Aarhundrede sagde man »Holbo Herreds Landevej«. Den var den store Færdselsaare, ad hvilken Bønderne ude fra Helsingeggen kom til Bys. I Følge kongelig Ordre skulde de helt ude fra Hundested torve i Helsingør.

Oprindelig gik Esromvejen, saa vidt man kan skønne, helt inde ved Byen lidt østligere end nu, nemlig øst for Esromvejens Husrække (bag »Kronedal«) men vest for Mølledammen, altsaa tæt forbi St. Hans Kilde, hvorved St. Jørgens Gaard laa. Hovedvejen fortsattes henover Kirkegaardens Bakkeskraaning og endte i Søstræde (Soest-Stræde), eller mulig tidligere ved St. Nilaus Kloster (Fiolgade).

Da Krogen Slot blev anlagt ca. 1425, maatte Holbo Herreds Mænd have Vej til Slottet, og man tilføjede da Sidevejen ned ad Møllebakken lige ud til Forbindelse med den østligste Ende af Kongensgade og videre lige ud til det nuværende Kronværk. Naar man dér, hvor Mads Holms Mindestøtte nu har faaet sin Plads, saavel 1926 som 1936, har fundet gammel Gadebro-lægning i et Par Alens Dybde, turde det være Rester af denne Vej. Der fandtes iøvrigt ogsaa Spor af den, da man opførte den katolske Præstegaard. Vejen omtales i gamle Skøder, og da Byen efter Svenskekrigen 1660 var bleven mindre, blev denne Vej nedlagt og »Ny Kirkegaards Port« flyttet indefra Kirkegaardens nordre Hjørne (ved Møllebakken) til det søndre ved Fiolgade (ved Kirsebærtræet).

Ovenstående artikel er en afskrift af et par håndskrevne sider fra den navnkundige Helsingør-historiker, overlærer Laurits Pedersens hånd, skrevet engang i 1930'erne som svar på en forespørgsel vedrørende en artikel, som han havde skrevet til Helsingør Dagblad. Han havde her omtalt Bilidtsvejen, hvilket fik en ældre læser, der kunne huske denne begnelser, til at foreslå at navnet kom fra et ved indgangen til Helsingør i sin tid eksisterende led: »Biled«.

Det skal nævnes, at den i artiklen omtalte Villa Sundeved lå på Strandstien 5, og nu er en saga blot, idet både vej og hus er forsvundet i forbindelse med bygningen af rensningsanlægget og en senere ændring af jernbanens sporareal.

Pundfiskedammen kaldtes også Pontsø og senere, efter Mollikes overtagelse af området, Marienlyst Dam. Dammen, der nu er udtørret, lå i området, hvor vi i dag har bebyggelserne Gefionsparken og Sundparken. Vejnavnet Pontsøvej relaterer naturligvis hertil. Marienlyst Dams Hus eller Damhuset eksisterer stadig på Gefionsvej.

Villaen »Kronedal« har i dag adressen Esromvej 12. Mølledammen, som hørte til Christine Mølle, er nu udtørret til fordel for sportspladsen for skolerne ved Marienlyst Allé og Lundegade. St. Hans Kilde eksisterer for såvidt stadig i det nordvestlige hjørne af sportspladsen, men er i løbet af de seneste årtier udtørret. Så sent som i 1960'erne eksisterede på dette sted stadig en rest af Mølledammen i form af et lille vandhul, hvor skolebørnene kunne more sig med at fange salamandre.

Det skønne japanske kirsebærtræ i hjørnet af Kirkegården ved Nygade og Kongensgade, var velkendt i byen. Her stod i

sin tid den ene af byens porte, Ny Kirkegaards Port og lige derved lå ligbærerlavets smukke vognskur, opført 1824. Porten forsvandt ved konsumtionens ophævelse efter 1851, men ligvognsskur og kirsebærtræ blev skammelig ofret for anlæggelsen af Kronborgvej.

Artiklen er blot en af flere, der findes som manuskript i Laurits Pedersens arkiv. Læserne af dette blad vil efterhånden få lejlighed til at læse disse artikler, som

ikke alle tidligere har været publiceret; og dem, der har, er svært tilgængelige, da de har været bragt i aviser og tidsskrifter i den første halvdel af vort århundrede.

Lars Bjørn Madsen

En duel i året 1640

Om fornøjelsen ved at læse tingbøger.
af Sebastian Olden-Jørgensen

De gamle tingbøger er en velkendt guldgrube for historikere. Det er ikke kun kedelige retsforhandlinger, som fylder de støvede bind. Farverige personer og begivenheder, som andre kilder tæller om, findes ofte udførligt skildret. Intet under, at mange gamle tingbøger

er udgivet eller under udgivelse. Når man kommer op i 1600-tallet, bliver materialet dog oftest for omfangsrigt, og man må gå til de originale tingbøger, som findes på landsarkiverne. Det kan nogen gange give uventede resultater.

Hos Laurits Pedersen: Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, andet bind, side

155-162, finder man en detaljeret skildring af en duel fra 1640, som må bygge på tingbogen. Det drejer sig om en duel mellem guldsmedesønnen Johan Steffens og toldskiver Povl Sørensen. Hvis man går til den originale tingbog på landsarkivet for Sjælland (Helsingør Byfoged, Afd. B, Tingbog B 47, 1639-42, fol. 55-56 v.) er

det imidlertid muligt at supplere Laurits Pedersens skildring på et par punkter.

For det første hed guldsmedesønnen ikke Johan Steffens. I tingbogen står ganske tydeligt »Johan Stehensen«. Laurits Pedersen har altså gjort den banale fejl, at læse det gotiske »h« som et »f«. Denne rettelser betyder, at guldsmedesønnen lader sig identificere med Johan Steensen (ca. 1614-ca. 1675), halvbror til den berømte anatom og senere katolske biskop Niels Steensen (1638-1686). Johan havde sidst i 1630'erne gjort en studierejse til Nederlandene og Frankrig og var nu efter sin hjemkomst i gang med de afsluttende studier som teolog. Da var det, at han i Helsingør kom i klammeri med toldskriver Povl Sørensen.

Laurits Pedersen beskriver duellen detaljeret, men han har ikke helt ret i, at vi ikke får at vide, hvordan skænderiet mellem Johan og Povl opstod. Det fremgår nemlig klart af det udførlige referat i tingbogen, at der er tale om et værtshusslagsmål af mest banale og vulgære art. Hans Pedersen Spormand, Anders Hansen og Povl Sørensen sidder ved deres bord i Frederik Tømmersmands hus. Mellem kl. otte og ni kommer Johan Steensen ind til dem og vil tale med Hans Pedersen Spormand, som han åbenbart kender. Hans Pedersen Spormand beder så sin svoger Anders Hansen

om at flytte sig, så der kan blive plads til Johan, som bliver placeret ved bordenden. Johan har under samtalen ladet skinne igennem, at han var lidt af en verdensmand: »Eftersom de saa sadde, brugte Johan Stehensen nogle fine miner imod Hans Pedersen [Spormand] eptersom hand paa fremmede steder halfde reigst, huilchet Povl icke kunde fordrage [...] spurde Povl Hans Pedersen [Spormand] ad hvad ded var for een karl, svaride hand ded var een goed mands søn af Kubenhaffn nemlig Stehen Guldsmed«. Da de så rejser sig, begynder Povl at overfuse Johan og spørger ham, om de ikke kender hinanden. Johan svarer benægtende, bl.a. ved hjælp af franske gloser, hvilket Povl tager meget ilde op. Povl beder Johan tale sit modersmål, men Johan svarer blot, at når Povl kan tale tysk til ham, så kan han vel også tale fransk til Povl. Povl kalder ham da ved ukvemsord (»shelm«) og begynder at true. Vennerne prøver at hidse Povl ned, men forgæves. Da Povls dreng (tjener) kommer, beder han ham hente sin degen (kârde). Sagens videre forløb er udførligt skildret af Laurits Pedersen.

Sagen kom for bytinget den 8. juni 1640, men måtte gå om ved herredagen (højesteret), hvor Johan den 4. oktober 1641 blev frikendt for manddrab. Eftersom han havde indladt sig på en duel, blev han imidlertid kendt uværdig til et kirkeligt embede, indtil han havde fået en kongelig benådning. På universitetets anbefaling fik han et halvt år efter, den 21. marts 1642, den nødvendige benådning, hvorefter han kunne afslutte sin uddannelse med magistergraden (15. maj 1643). Siden blev han 1644-46 rektor på latinskolen i Nykøbing Falster, og fra 1648 og til sin død var han sognepræst i Balkager og Snårestad i Skåne.

MUSEUMSNOTER

Museumsforeningens foredragsrække

Der er stadig en verden udenfor Helsingør, ihvert fald ifølge vort meget aktive bestyrelsesmedlem Ingrid Dora Pedersen. Hun står som bekendt for Museumsforeningens spændende foredragsrække og er nu nået til vinterens program, der byder på mangt og meget indenfor kulturhistoriens verden:

14. Januar: Konservator Mads Gulløv fortæller om undervandsarkæologi og de foreløbige undersøgelser i forbindelse med den projekterede Øresundsbro.

4. Februar: Fotograf Ingrid Dora Pedersen viser lysbilleder fra storsens land. En vandretur i Diskobugten sommeren 1992.

11. februar: Sognepræst ved Sct. Mariæ Kirke Carl Rosenberg fortæller om sine spændende oplevelser som besætningsmedlem på korvetten Olfert Fischer under Golfkrigen.

25. februar: Ingelise Ponsaing fortæller om Kong Arthur, legende eller virkelighed. En historie om England i perioden 410-545.

11. marts: Fru Lisbeth Rink, der er bar-

nebarn af den navnkundige apoteker ved Helsingør Svaneapotek, Johannes Rink, causerer omkring det gamle apotek i anledning af særudstillingen på Helsingør Bymuseum.

Haver søges stadig

Museumsinspektør Anne Majken Snerup Rud efterlyste i sidste nummer (Nr. 3/1992 s. 10.) oplysninger om ældre haver i Helsingør Kommune. Det har desværre været småt med bidrag, hvorfor Anne Majken endnu engang opfordrer alle, der kan bidrage med oplysninger eller materiale - stort eller småt - om at henvende sig til hende på tlf: 49 21 00 98.

Det gamle apotek

Helsingør Bymuseum åbnede den 25. november en spændende særudstilling om det gamle apotek, Svaneapoteket, som indtil 1970 lå i Strandgade 77-79. Kun få har vidst, at næsten alt det gamle inventar, som corpus' er med mange skuffer, hylderne med de smukke standflasker, porcelæns-krukker, dåser og træbøtter, skabene, skranken med de fine drejede balustre, som hørte til ethvert ordentligt apotek i gamle dage, og endelig de mange mærkelige udstoppede dyr og alskens apoteksantikviteter fra det 400 år gamle apotek, alt sammen er bevaret i familien Rinks eje.

Nu er apoteket på det nærmeste genopstillet, ja næsten genåbnet, på Helsingør By-museum, hvor man indtil 1. februar 1993 kan gense en af Helsingørs forsvundne kulturhistoriske perler. Man kan ikke lade være med at tænke på, hvor stor en turistattraktion vor gamle sundtoldsby kunne få, hvis apoteket atter kunne indrettes i de gamle lokaler i Strandgade, hvor der i dag midlertidigt er indrettet modebutik, men det er jo en anden snak.

Museet Tikøb Frysehus

-det sidste skud på stammen.

I strid blæst, men med solskin og tørvejr, åbnede Helsingør Kommunes Museer den 9. oktober 1992 sin fjerde afdeling i Tikøb Frysehus.

Dermed blev et længe næret ønske om at få en bedre museumsdækning inde i landet opfyldt.

Frysehuset er et mini-museum, hvor alle, der ønsker det, kan komme og lave udstillinger om og fra Tikøbegnen. Huset bliver styret af en lokal arbejdsgruppe, der dels tilser huset og dels koordinerer ønsker om at lave udstillinger.

I øjeblikket er der en vældig flot udstilling om Tikøb Idrætsforenings virke i 60 år. Derudover er der lidt om Tikøb by og om frysehusets historie.

Frysehusmuseet er åbent alle dage mellem 10 og 16, så det var måske en ide, at kigge forbi i en af juledagene!

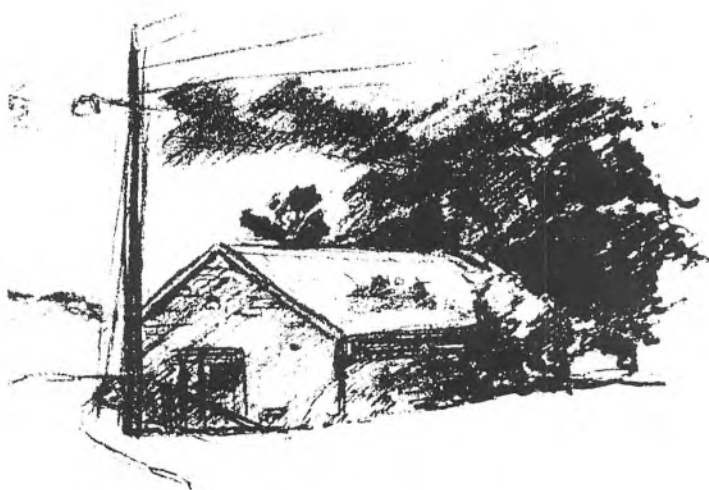
Den næste udstilling skal vise »Tikøb som fotografen så det«.

Det er arbejdsgruppen selv, der skal stå for denne udstilling, som åbner til marts. Vi behøver imidlertid hjælp, idet vi mangler fotografier fra Tikøb. Så hvis du i skuffer eller album har et eller flere fotografier, vil vi meget gerne låne dem. For at udstillingen skal kunne blive færdig til tiden, skal vi helst have fotografierne inden den 15. januar 1993. Så dér var måske endnu en aktivitet til juledagene? Det er så hyggeligt, at sidde og kigge i de gamle fotografier.

Hvis du har fotografier, som vi må låne (eventuelt til affotografering), kan de afleveres til Bymuseet eller på Flynderupgaard Museet. Hvis du vil vide mere om Frysehusmuseet eller om fotoudstillingen, er du meget velkommen til at ringe til mig på tlf. 49 21 00 98. Du kan også læse lidt om frysehusets historie i Forening og Museum nr. 3 1990.

Anne Majken Snerup Rud.

Herunder: Tikøb Frysehus tegnet af Rita Vognsen-Jensen 1992.

Professor Jens Berthel Møllers gravmæle på Helsingør Kirkegaard.

af Lars Bjørn Madsen

Den 23. august 1825 døde Helsingør lærde Skoles navnkundige rektor, professor Jens Berthel Møller, 72 år gammel. Han tiltrådte sit embede i Helsingør 1806, 53 år gammel efter 18 år på Borgerdydskolen i København. Alderen har sikkert ikke været en fordel for ham, da han kom til Helsingør. Han var nemlig ikke alene en åndelig og legemlig affældig olding; han evnede ejheller hverken at undervise eller holde orden og disciplin på skolen. Det påstår i hvert fald herredsfoged Ole Lund, der tilbragte sin barndom i Helsingør i begyndelsen af århundredet og selv var elev på den lærde skole. Berthel Møller kendtes på sin slæbende gang, fortæller Ole Lund i sine erindringer, men havde, i modsætning til sin efterfølger, den fra H. C. Andersen så bekendte rektor Meisling, det fortrin, at hans hvide halstørklæde og manchetskjorte med kalvekrøs og krusede håndlinneder altid skinnede som nyfalden sne!

Uagtet denne lidet flatterende karakteristik, var Jens Berthel Møller respekteret blandt mange af sine gamle elever og kolleger. Så meget, at en række af disse og andre bekendte i august 1839 modtog følgende skrivelse:

»I mange Aar har salig Professor Møllers Grav [på Helsingør Kirkegaard] været jævnet med Jorden, saa at ei alleene Fremmede, men selv Byens Børn, som søgte den hensovedes Hvilested, gik en forgjæves Gang. Flere af den Afdødes Elever og Medlærere, som bevare den elskede Lærer og Ven i kjærligt Minde, have derfor paa-tænkt at vedligeholde hans Grav for Frem-

tiden, og anskaffe, idetmindste et simpelt Monument, der skal bære den Afdødes Navn, og vise, hvor det Jordiske gjemmes af ham, der endnu lever i saa Manges Hjerter. I Løbet af nogle Aar bliver ellers Gravstedet Kirkens Eiendom, og evig Glemsel vil dække det Muld, til hvilket

Samtidigt lithografi udsendt til »Contribuenterne« forestillende stenen set forfra. Antagelig udført efter J. F. Schellers originaltegning.

saa mange dyrebare Erindringer ere knyttede. Undertegnede have derfor troet, at imødekomme et kjært Ønske for mange Meddisciple og for den Afdødes Medlærere ved at aabne en Subskription, hvis Hensigt er, at bevare og vedligeholde Jens Berthel Møllers Grav. Naar en saadan Sum er tilveiebragt, ville de, der have tegnet sig for Bidrag, blive indbudne til i en Samling, som afholdes her i Byen, at tage en nærmere Beslutning om den mest hensigtsmæssige Anvendelse af det Indkomne.»

Jens Berthel Møllers gravsted på Helsingør Kirkegaard var i sin tid købt til 1845, hvorefter det hjemfaldt. Set. Mariæ Kirkes begravelsesprotokol meddeler, at han blev begravet den 29. august på kirkegaardens såkaldte »1ste Plads« til en pris af 5 rdl. Kirkegården var på den tid delt mellem byens 2 kirker, og hver del atter standsmæssigt delt med gravpladser i 1., 2. og 3. række med tilsvarende takster. Berthel Møllers afsjælede legeme hvilede således på den dyreste plads, som vi ikke nøjagtigt kender beliggenheden af. Det har dog antagelig været i den nuværende afdeling 10 nær den i 1975 nedrevne mur. Tilsyneladende har gravmonumentet været såre beskedent, thi ikke blot ønskede man at bevare gravstedet for eftertiden ved at søge en fornyelse af det; man ville altså også rejse ham en mindesten, omend »et simpelt Monument«. I juli 1840 kunne initiativtagerne meddele, at der var givet tilsagn om et ganske pænt »Bidrag til Oprettelsen af et Gravmonument«, nemlig 254 rdlr. Bidragyderne kunne indbetale pengene til landsoverretsprokurator, kancelliråd Delbanco, Kronprindsessegade Nr. 391 i København, hos hvem en tegning af det påtænkte gravmonument samtidig lå til behageligt eftersyn.

I december kunne man bestille gravmonumentet hos stenhugger og løjtnant ved det borgerlige Infanteri J. F. Scheller i København til levering i april 1841. Vi kender ikke meget til denne stenhugger, men gamle Københavnske vejvisere afslører, at han i det mindste har virket i faget i perioden omkring 1820-1850 og haft sit værksted tre steder i byen, først i Bryggernes Længe 72 (1821), siden i Østergade 58 (1829/1840) og endelig i Norgesgade 166, den nuværende Bredgade (1852). Han har ejet alle de nævnte ejendomme. Først på

Fotografi af Jens Berthel Møllers gravmæle, da det i 1920'erne antagelig endnu stod på sin oprindelige plads.

sine gamle dage synes han at have boet i en lejet bolig, nemlig St. Kongensgade 40a (1855) Gravmonumentet, som blev udført præcis efter tegningen, var nu ikke så simpelt som nævnt, i hvert fald ikke set med vor tids øjne. Det var en 165 cm høj og 58 cm bred stele af bremersandsten på en høj sokkel med profilerede overgangsled, kronet af en fladbuet udkragende karnisprofileret overdel med en sekstakket hvid marmorstjerne. En hvid marmortavle indfattet i stelens forside var forsynet med følgende tekst i forgyldte indhuggede bogstaver:

»Jens Berthel Møller, Professor, Rector ved Helsingørs Lærde Skole, Ridder af Dannebrog, født den 26de December 1754, død den 23de August 1825. Med Troskab og Nidkærhed bestyrede han i 18 Aar Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og i 19 Aar denne Byes lærde Skole.« På bagsiden stod følgende indskrift: »Taknemmelige Disciple reiste deres uforglemmelige Lærer og Ven dette Minde.«

Stelen, der udførtes til en pris af ialt 135 rdl., eksisterer stadig i bedste velgående, omend på en ny plads i kirkegårdens afdeling 9 på plænen nær indgangen fra Nygade. Schellers gravmonument over Jens Berthel Møller er ikke det helt store kunstværk, men følger nærmest den tids mønstertegninger. Helt anderledes selvstændigt er til sammenligning billedhuggeren H. E. Freunds 2 år tidligere rejste gravmonument af lignende karakter over kommandanten på Kronborg, Friderich E. J. Ohlrogge. Det står ved kirkegårdens hovedindgang nær Berthel Møllers.

Det er desværre meget sjældent, at vi kender navnet på dem, der har lavet datidens gravmonument. De er jo oftest rejst af private, og eventuelle regninger eller andre papirer vedr. gravstedet er i regelen

gået tabt. Når vi derfor kender skaberen af Bertel Møllers gravmonument, er det lidt af en sensation. Den bliver ikke mindre af, at vi også har alle regninger bevaret. Af stenhugger Schellers regning, dateret 18. juni 1841, fremgår det, at de 276 forgyldte indhuggede bogstaver alene kostede 25 rdl. Dertil kom indpakning af stelen samt vognleje på 7 rdl. Denne vognleje må have omfattet transporten fra værkstedet til havnen, selv om aftalen ellers var levering frit ombord. Fragten med skib fra København til Helsingør klarede H. Hansen, Helsingør for 4 rdl. For fragten fra Helsingørs havn til kirkegården beregnede vognmand Mads Hansen sig 2 rdl. i »Dragerpenge«. Murermester E. Walin, der er kendt for flere bygningsværker i Helsingør, bl.a. en større ombygning af det forrige Helsingør Toldkammer (nedrevet 1890), besørgede opstillingen af monumentet i dagene 7. og 8. juni 1841. Det var et større stykke arbejde, idet der først måtte opmures et solidt fundament omkring og henover den åbenbart stadig bevarede kiste, bestående af 2 piller på hver side af kisten forbundet ved en bue henover denne. Pillerne nåede ned i en dybde af 1 alen under kisten. Hele denne konstruktion var selvsagt under jordniveau. Hertil kom så det over denne konstruktion videre opmurede lave fundament over jordniveau, hvorpå monumentet blev opstillet. Hertil medgik 510 mursten, kalk samt bly; sidstnævnte til fastgørelse af monumentet. Prisen for dette arbejde blev 14 rdl. Det kunne have været interessant om denne konstruktion var bevaret, så man ved en udgravning kunne have undersøgt den nærmere, men gravmonumentet står som tidligere nævnt ikke på sin oprindelige plads. Det har imidlertid næppe været ualmindeligt at sikre datidens ganske store gravmo-

Nyt fra museerne

numenter med en så voldsom og kostbar konstruktion, som mest af alt minder om en stump underjordisk bro under hvilken kisten står. Konstruktionen sikrer jo på bedste måde monumentet, når kisten efter nogen tid falder sammen og den overliggende jord derved synker tilsvarende. På Helsingør Kirkegaard har vi ganske vist endnu ikke eksempler på sådanne murede konstruktioner, men vi kender dem fra yngre grave fra slutningen af forrige århundrede, hvor de er fundet i lignende form, men udført i beton.

Kilder:

Ole Lund: Smaabilleder fra Helsingør, København 1900.

Helsingør Byhistoriske Arkiv på Helsingør Bymuseum: Professor og Rector Jens Berthel Møllers Gravmunde paa Helsingørs nye Kirkegaard. Subskriptionsindbydelsen, dateret 16. august 1839, er underskrevet af Institutbestyrer P. Andresen og assistent A. L. Gulstød. Heri bl.a. ordre til Scheller af 13. December 1840 og regning af 12 juni 1841 fra murermester E. Walin. Den lidt kryptiske beskrivelse, som synes at være normen for datidens regninger, lyder således: »...til samme Monument er paa begge Sider af Kisten opgraven til 1 Alens Dybde under Kisten, Fundament at lægge og opmuure med en Bue over Kisten og opmuure over Jorden, samt Monumentet at opsætte og fastskubbe...«

Sci Mariæ Kirkes begravelsesprotokol. Kopi på Helsingør Bymuseum.

Rigsarkivet: Københavnske vejvisere.

Karin Kryger: Gravmålet over Friederich Ernst Johann von Ohlogge af H. E. Freund. Årbog for Helsingør Kommunes Museer 1989. Desuden oplysninger fra kirkegårdsleder Bent Christiansen.

NB: Husk, at Helsingør Kommunes Museer er lukkede den 24., 25., 26., 31. december samt 1. januar.

Under denne overskrift, vil vi fremover i hvert nummer af Forening og Museum orientere medlemmerne om museernes udstillinger, publikationer og andre gode tilbud. Vi håber, det vil animere medlemmerne til at bruge museerne noget mere samt - ikke mindst i denne søde juletid - i højere grad at gøre brug af det pæne vareudbud, som findes i **Museumsbutikken på Bymuseet**. Se den indlagte brochure.

Jul og eventyr på slottet

På Marientyst Slot er der en rigtig juleudstilling med kludeklip og skitser til julekort af tegneren Illa Winkelhorn samt Musse og Stig Skyhøj Olsens berømte nissestableauer. Her bliver alle - både store og små - sat i rigtigt julchumør. Udstillingen kan ses til 6. januar.

Helge Holmskov

På Marientyst Slot vises fra 16. januar skulpturer og malerier af kunstneren Helge Holmskov. Denne udstilling kan ses frem til 28. februar.

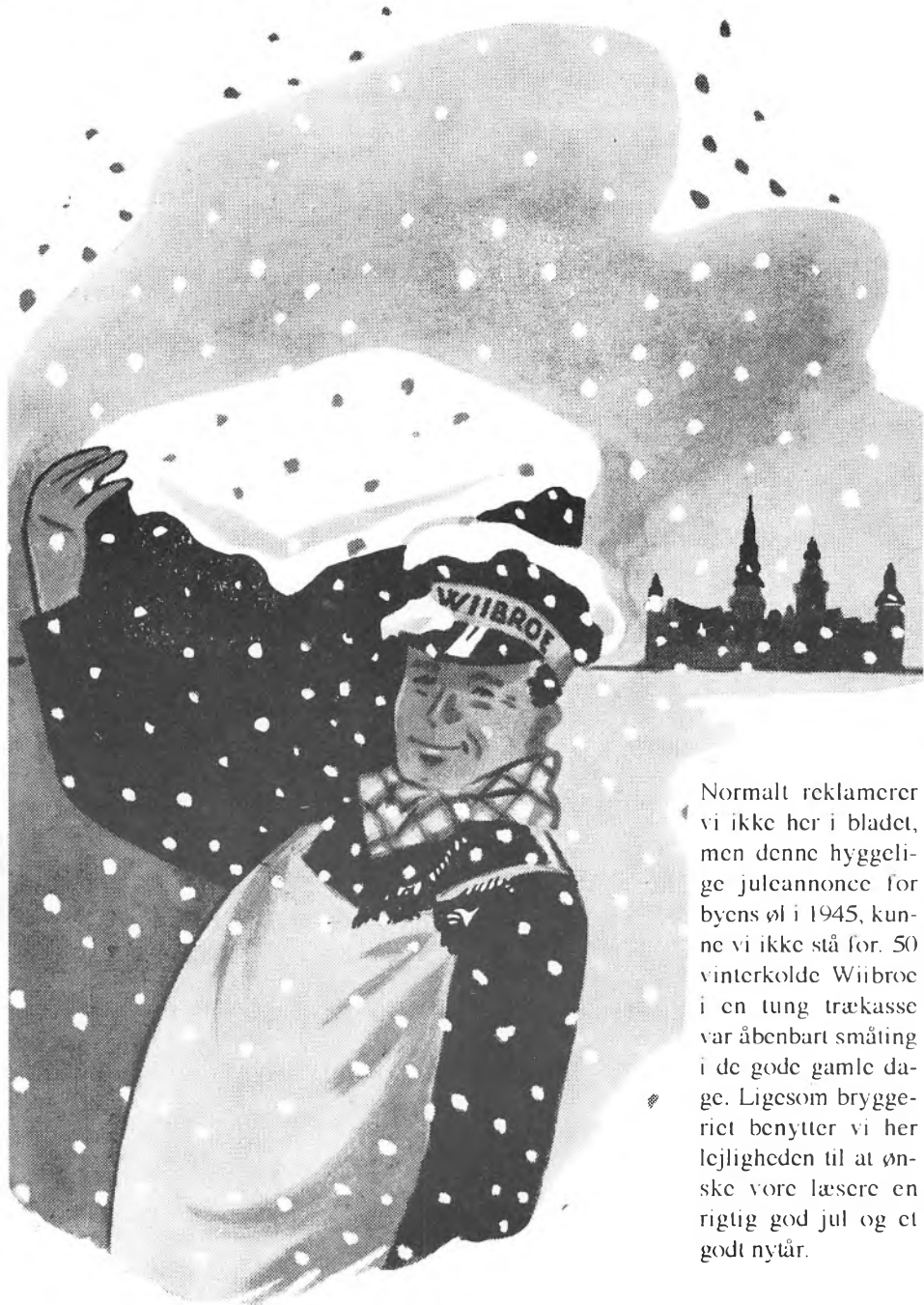
Portugisiske søkort

I år er det 500 år siden Columbus (gen)opdagede Amerika. Før og efter denne begivenhed gjorde ikke mindst portugisiske søfarende et stort og ofte farefuldt arbejde med at udforske og kortlægge »den ny Verden«. En lang række portugisiske søkort fra den tid udstilles nu på Bymuseet. Åben fra 16. til 31. januar 1993.

Truxas magiske Museum

Tryllekunstneren og illusionisten Truxa vil være kendt af de fleste. Nu laver han en udstilling på Helsingør Bymuseum, hvor publikum vil komme ind »bag kulisserne« i trylleriernes fascinerende verden. Udstillingen kan ses fra 14. februar til 12. april (2. påskedag) 1993.

Glædelig Jul

Normalt reklamerer vi ikke her i bladet, men denne hyggelige juleannonce for byens øl i 1945, kunne vi ikke stå for. 50 vinterkolde Wiibroe i en tung trækasse var åbenbart småting i de gode gamle dage. Ligesom bryggeriet benytter vi her lejligheden til at ønske vore læsere en rigtig god jul og et godt nytår.